

DORIVOR ISMALOQDAN OLINADIGAN BIOLOGIK FAOL MODDALARNI TIBBIYOTDA QO'LLASH

Sh.A. Kuramatova

Central Asian Medical University tibbiyot universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'simliklarning kimyoviy tarkibi, o'simliklar tarkibida uglevod, oqsil va moylardan tashqari, inson organizmi uchun foydali va muhim ahamiyatga ega bo'lgan vitaminlar, fermentlar, organik kislotalar, fenollar va ularning xosilalari, efir moyi, turli glikozidlar, alkaloidlar, oshlovchi moddalar, minerallar kabi biologik faol moddalar mavjudligi haqida ma'lumot berilgan. Bu moddalar hayot faoliyatimizda juda muhim jarayonlarning borishida ishtirok etishi va turli kasalliklarni oldini olish usullari ko'rsatib o'tilgan. Maqolada ismaloq o'simligini foydali xususiyatlari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: *Ismaloq (Spinacia), efir moyi, turli glikozidlar, alkaloidlar, oshlovchi moddalar, minerallar, biologik faol modda, moddalar almashinuvi*

Аннотация: В данной статье химический состав растений, помимо углеводов, белков и масел, полезных и важных для организма человека витаминов, ферментов, органических кислот, фенолов и их производных, эфирного масла, различных гликозидов, алкалоидов, информация о указано наличие биологически активных веществ, таких как добавки, минералы. Эти вещества участвуют в протекании очень важных процессов в нашей жизни и показаны способы профилактики различных заболеваний. В статье показаны полезные свойства растения шпинат.

Ключевые слова: *шпинат (Spinacia), эфирное масло, различные гликозиды, алкалоиды, добавки, минеральные вещества, биологически активные вещества, метаболизм.*

Abstract: *In this article, the chemical composition of plants, in addition to carbohydrates, proteins and oils, vitamins, enzymes, organic acids, phenols and their derivatives, useful and important for the human body, essential oil, various glycosides, alkaloids, information on the presence of biologically active substances such as additives, minerals is given. These substances participate in the course of very important processes in our life and methods of preventing various diseases have been shown. The useful properties of the spinach plant are shown in the article.*

Key words: *Spinach (Spinacia), essential oil, various glycosides, alkaloids, additives, minerals, biologically active substance, metabolism*

Kirish. Organizmning normal hayotiy faoliyatini, uning ishlashi va sog'lig'ini belgilaydigan asosiy omillardan biri bu ovqatlanishdir. 19-asr oxiri va 20-asr boshlarida olib borilgan tadqiqotlar insonning ozuqaviy moddalarga bo'lgan ehtiyojlari haqidagi zamonaviy g'oyalarga asos yaratdi [1]. Asosiy muhim oziq moddalar: aminokislotalar, yog 'kislotalari, vitaminlar va minerallar topildi. Hozirgacha 20-asrning boshlarida ishlab chiqilgan, oziq-ovqat va parhezni baholashga mutanosib yondashishga asoslangan muvozanatli ovqatlanish nazariyasi muhim bo'lib qolmoqda. Ushbu nazariyaning asosiy mazmuni shundaki, ovqatlanish bu organizmning kimyoviy tarkibini saqlash va muvozanatlash jarayonidir [4]. Ratsional muvozanatli oziqlanish turli xil oziq-ovqat tarkibiy qismlarining maqbul nisbatlarini nazarda tutadi, bu esa tanadagi plastik energiya va tartibga soluvchi moddalarni optimal iste'mol qilish bilan hayotiy faoliyatning normal darajasini ta'minlaydi [2]. Adaptiv potentsialni saqlab qolish uchun oziq-ovqat mahsulotlarining bir qator makro va mikrokomponentlari (oqsillar, vitaminlar, kichik biologik faol birikmalar) zarur, ular ovqatlanish bilan ta'minlanishi kerak [3]. Asosiy tarkibiy qismlardan (oqsillar, lipidlar yoki uglevodlar) birini dietadan uzoq muddat chiqarib tashlash qabul qilinishi mumkin emas [7].

Balansli ovqatlanish nazariyasi tufayli ba'zi oziq-ovqat tarkibiy qismlarining yetishmasligi bilan bog'liq ko'plab kasalliklarni bartaraf etish, odamning yoshi va jismoniy faolligini hisobga olgan

holda aholining turli guruhlari uchun ratsionlar yaratildi [5]. Ushbu talablar yoshi, jinsi, fiziologik holati va jismoniy faolligini hisobga olgan holda aholining kamida 97,5%ning fiziologik ehtiyojlarini qondirish uchun yetarli bo'lgan kunlik ozuqa moddalarini iste'mol qilish darajasini ko'rsatadi [6].

Tadqiqot maqsadi: virusli gepatit bilan kasallangan organizm uchun ozuqa tarkibini biologik faol moddalar bilan boyitish, dorivor ismaloq tarkibidagi biologik faol moddalarni o'rganish hamda minerallarga boy ozuqa tarkibini ishlab chiqishga doir ilmiy asoslangan tavsiyalar berishdan iborat. Biologik faol moddalar o'simliklar hujayrasida to'xtovsiz ravishda biokimyoviy o'zgarishlar yuz berib turishi natijasida yuzaga keladi. Ular ma'lum vaqt va sharoitda turli o'zgarishlarga uchraydi. Buning natijasida ular boshqa birikmalarga aylanadi, murakkab molekulali moddalar sintezida ishtirok etadi yoki o'zidan energiya chiqarib, oddiy birikmalarga parchalanib ketadi. Bunday birikmalar yengil hazm bo'ladi, yurak-qon tomirlari, asab sistemasi, me'da-ichak yo'li, jigar, buyrak, nafas yo'llari, modda almashinuvining buzilishi va boshqa kasalliklarning oldini olish hamda davolashda keng qo'llaniladi.

Dorivor ismaloq (*Spinacia*) – sho'radoshlar (sho'ragullilar oilasi)ga mansub bir yoki ikki yillik o'simliklar turkumi, sabzavot ekini. Ismaloq ikki jinsli (aksariyat, ikki uyli), sovuqqa chidamli, tez yetiladigan o'simlik. AQSH, Kanada, Yevrosiyoda, jumladan, O'zbekistonda poliz Ismaloq (*S. Oleracea* L.) turi sabzavot sifatida o'stiriladi. Tarkibida karotin, vitamin B, B2, C, organik kislotalar bo'lib, xalq tabobatida siydik haydovchi dori sifatida hamda kamqonlik, raxit kasalliklariga qo'llaniladi. Bargidan gidrolizlab olingan maxsus oqsil modda meditsinada me'da osti bezi faoliyatini kuchaytiruvchi vosita sifatida ishlatiladi, barglari bahorda, vitaminlarga boy.

Bugungi kunda dorivor o'simliklardan biologik faol moddalarni ajratib olishning quyidagi usullari mavjud:

- Kimyoviy usulda ajratib olish
- Kombinatsiyalangan yoki fermentativ usulda ajratib olish
- Mikrobiologik usulda ajratib olish

Tadqiqot natijalari: Tajribalar natijasi shuni ko'rsatadiki, biologik faol moddalar ayniqsa, ismaloq - *Spinacia*, ildiz, barg hamda poyasidan olinadigan dorivor moddalar kasallangan organizmning ovqat tarkibiga qo'shib berilsa bir qancha yaxshi tomonga o'zgarish borligini ko'rish mumkin.

Amaldagi eksperimentlar shuni ko'rsatadiki, ovqat tarkibini biologik faol moddalar bilan boyitish zararlarga hujayralarini qayta tiklash, organizm uchun immunitet hamda kuch bo'ladi. O'simliklardan olinadigan biologik faol moddalar sintetik usulda olinadigan biologik faol moddalarga qaraganda ancha yuqori faollikka ega bo'lib, bu moddalar tirik organizmda yaxshi so'rilish hamda tez ta'sir qilish xususiyatiga egadir. Ayniqsa, o'simliklardan olinadigan flavanoidlar jigar hujayralarida qon tomirlarning o'tkazuvchanligi va mo'rtligini kamaytiradi. Ba'zi o'simliklarning flavanoidlari o't va siydik haydovchi xossaga ega.

Sof holdagi flavanoidlar va ular summasining preparatlari hamda tarkibida flavanoidlar bo'lgan o'simlik va mahsulotlardan tayyorlangan dorivor preparatlar vitamin P yetishmasligida hamda qon tomirlarning o'tkazuvchanligi buzilishidan kelib chiqadigan va boshqa kasalliklarni davolash uchun, qon bosimini pasaytiruvchi, o't va siydik haydovchi vosita sifatida, kardiotonik tinchlantiruvchi, yallig'lanishga va rak kasalligiga qarshi ta'sirda qo'llaniladi.

Xulosa: O'simliklardan olinadigan biologik faol moddalarning eng asosiy 2 ta xususiyatlari mavjud:

- Tabiiy toza mahsulot
- Bir qancha kasalliklar uchun davo hisoblanadi.

Hozirgi paytda o'simliklardan olinadigan biologik faol moddalar organizmda bir qancha funksiyalarni bajaradi:

- Organizmni to'liq rivojlanishiga yordam beradi
- Organizm uchun zarur bo'lgan moddalar sintezini tezlatib beradi
- Moddalar almashinuvini nazorat qiladi
- Immunitet vazifasini bajaradi

- Davolovchi xususiyatga ega

Tadqiqot natijalari asosida geptitlarda bo'ladigan o'zgarishlarni bartaraf etishda ozuqani biologik faol moddalar bilan boyitishda tabiiy mahsulot hisoblangan o'simliklardan olinadigan faol moddalar kasallangan organizmga ijobiy ta'sir ko'rsata boshladi. Bu moddalar asosida gepatit bilan kasallanganlar uchun foydali bo'lgan qo'shimchalari texnologiyasi ishlab chiqilgan. Bu ish bo'yicha samaradorlikka erishishni xavfsiz darajaga yetkazish bo'yicha texnologik tavsiyalar berilgan. Asosiy maqsad gepatit kasalligini tabiiy yo'l bilan hamda organizm uchun xech qanday yo'qotishsiz davolash va oldini olishga qaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hojimatov Q.H., Yo'ldoshev K.Y., Shogulomov U.Sh., Hojimatov O.Q., Shifobaxsh giyoxlar dardlarga malham (Fitoterapiya), T., 1995;
2. Murdoxayev Yu.M. Kultura lekarstvennix rasteniy v O'zbekistane, T., 2000.
3. Nabiyev M, Shifobaxsh giyoxlar, T., 2008;
4. Xolmatov H.X., Habibov Z. H., Farmakognoziya [Darslik], T., 2001;
5. Седых Н.В. Контроль качества биотехнологической продукции. - Рига. :Зинатна. - 2000.
6. Машковский М.Д. Лекарственные средства: Пособие для врачей. -12-е изд., перераб. 11 доп. - М.: Медицина, 1993. - Ч. 1. - С. 644-645.
7. Методические указания МУК 2.3.2.721-98. Пищевые продукты и пищевые добавки. Определение безопасности и эффективности биологически активных добавок к пище.